

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. VII. De testibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

¹ iudicem faciat, & eum cuius cognitio est, onere liberet, qui profecto alieno iurejurando stari quam suo malit. Quo difficilius recusatio est, nisi forte res est ea, quam credibile sit notam ipsi non esse. Quæ excusatio si deerit, hoc unum relinquetur, ut invidiam sibi quæri ab adversario dicat, atque id agi, ut in causa in qua vincere non possit, quæri possit. Itaque hominem quidem malum occupaturum hanc conditionem fuisse, se autem probare malle quæ affirmet, quam dubium cuiquam relinquere an pejerarit. Sed nobis adolescentibus seniores, ² in agendo facti præcipere solebant, *ne unquam iusjurandum deferremus*: sicut neque ³ optio iudicis adversario esset permittenda: nec ex advocatis partis adversæ iudex eligendus. Nam si dicere contraria turpe advocato videretur, certe turpius habendum, facere quod noceat.

¹ *Judicem.*] Nam *iusjurandum* litem decidit, nisi forte velis perjurium probare. *Turneb.*

² *In agendo facti.*] In actionibus exercitati. *Pith.*

³ *Optio.*] In iudicum sortitione adversarii *voluntatem & optionem* sequi non oportet, nec in arbitrio compromissario eligendo. *Turneb. Optio iudicis.*] Eligendi scilicet iudex à litigatoribus solebat. *Pith.*

C A P. VII.

De testibus.

⁷ **M**aximus tamen patronis circa ¹ *testimonia* sudor est. *Ea* dicuntur aut *per tabulas*, aut *à presentibus*. Simplicior *contra tabulas* pugna. Nam & minus obstitisse videtur pudor inter paucos signatores, ² & pro diffidentia premitur absentia. Si reprehensionem non capit ipsa persona, infamare signatores licet. Tacita præterea quadam significatione refragatur his omnibus, quod nemo *per tabulas* dat testimonio-

¹ *Testimonia* multum prosunt in causis, quæ fiunt vel *voce* vel *scripto*. cæterum quæ voce & à presentibus, magni sunt momenti: quæ *per tabulas* & *scripta* ab absentibus, facilius solvuntur: iurisconsulti *testes* usurpant de præsen-

tibus: *testimonia* de absentibus. *Turneb.*

² *Et pro diffidentia.*] Qui absens *testimonium* dicebat, *tabulas* conficiebat præsentibus signatoribus, in quibus suum *testimonium* perscribebat. *Idem.*

I SUA

stimonium nisi ¹ sua voluntate: quo ipso non esse amicum ei se contra quem dicit, fatetur. Neque tamen protinus cesserit orator, quo minus & amicus pro amico, & inimicus contra inimicum possit verum (si integra sit ei fides) dicere. Sed late locus uterque tractatur. ² Cum presentibus vero ingens dimicatio est, ideoque velut duplici contra eos, proque his acie configitur, *actionum*, & *interrogationum*. ³ In *actionibus* primum generaliter *pro testibus*, atque *in testes* dici solet. Est hic communis locus, cum pars altera nullam firmiorem probationem esse contendit, quam quæ sit hominum scientia nixa: altera ad detrahendam illis fidem, omnia per quæ fieri soleant falsa testimonia, enumerat. ⁴ Sequens ratio est, cum specialiter quidem, sed tamen multos pariter invadere patroni solent. ⁵ Nam & gentium simul univrsarum elevata testimonia ab oratoribus scimus, & tota genera testimoniorum: ut ⁶ *de auditionibus*: non enim ipsos esse testes, sed injuratorum afferre voces. ut *in causis repetundarum*, qui se reo numerasse pecunias jurant, litigatorum non testium habendos loco. Interim adversus singulos dirigitur actio: quod infectationis genus & permistum defensionis legimus in orationibus plurimis, & separatim editum, sicut *in Vatinius testem*. ⁷ Totum igitur excutiamus locum, quando univrsam institutionem aggressi sumus. ⁸ Sufficiebant

¹ *Sua voluntate.*] Nam aliis testibus solet per sepe denuntiari testimonium & dies dici: at qui testantur per tabulas, voluntarii sunt testes. *Idem.*

² *Cum presentibus.*] *Præsentes testes* difficilius oppugnantur, dupliciter tamen refutantur. aut enim adversus eos utimur oratione perpetua, aut in altercatione eos interrogamus, diligenterque excutimus quid ab illis dicatur. *Idem.*

³ *In actionibus.*] Cum utimur oratione perpetua, dupliciter *pro testibus* & *contra testes* dicimus, primum generaliter per questionem infinitam cirra personarum circumscriptionem, deinde specialiter additis personarum circumstan-

tiis. *Idem.*

⁴ *Sequens ratio.*] Sic Cic. *pro Fonteio* Gallorum elevat testimonia, *pro Flacco* Græcorum Asianorumque, atque ita pariter multos invadit. *Idem.*

⁵ *Nam & gentium.*] *Testes* sunt quidam qui negotio interfuerunt gerendo: nonnulli sunt qui quod ab aliis audiverunt, pro testimonio dicunt, quorum auctoritas est infirmior. unde vulgatum est istud, *Pluris est oculatus testis unus quam auriti decem.* *Idem.*

⁶ *De auditionibus.*] Cic. *pro Flacco.*

⁷ *Totum igitur excutiamus.*] Turpe enim esset aliquid prætermisisse. *Pith.*

⁸ *Sufficiebat alioqui.*] Domitius Afer celebris

bant alioqui libri duo à *Domitio Afro* in hanc rem compositi, quem adolescentulus senem colui: ut non lecta mihi tantum ea, sed pleraque ex ipso sint cognita. Is verissime præcepit, primum esse in hac parte officium oratoris, ut totam causam familiariter norit: quod sine dubio ad omnia pertinet. ¹ Id quomodo contingat explicabimus, quum ad destinatum huic parti locum venerimus. Ea res suggeret materiam interrogationi, & veluti tela ad manum subministrabit. Eadem docebit, ad quæ judicis animus actione fit præparandus. ² Debet enim vel fieri, vel detrahi testibus fides oratione perpetua: quia sic quisque dictis movetur, ut est ad credendum vel non credendum ante formatus. ³ Et quoniam duo genera sunt testium, aut *voluntariorum*, aut *eorum quibus iudex in publicis judiciis lege denuntiari solet*: quorum altero ⁴ utraque pars utitur, alterum accusatoribus tantum concessum est: separemus officium dantis testes, & refellentis. Qui *voluntarium* producit, scire quid is dicturus sit, potest: ideoque faciliorem videtur in rogando habere rationem. Sed hæc quoque pars acumen & vigilantiam poscit: providendumque, ne *timidus*, ne *inconstans*, ne *impru-*

celebris Orator, cujus meminit Fab. lib. 10. duos scripserat libros *de confirmandis & refellendis testimoniis*. cæterum colligere licet ex hoc loco deceptum fuisse divum Hieronymum, qui scribit Quintilianum ex Hispania adductum fuisse à Galba Romano, ut rhetoricam doceret. nam *Quintilianus Romanus* fuit, testante etiam Martiale. at deceptus fuit appellatione. alius enim fuit *Quintilianus* hujus pater. *Turneb.*

¹ *Id quomodo.*] Fab. lib. 12. cap. 9. fusissime explicat quomodo orator causam nosse debeat. *Idem.*

² *Debet etiam.*] Etiam antequam ad interrogationem veniamus, quadam in oratione nostra præparare debemus, quibus fides quadantenus detrahatur testibus. ita enim facilius judici per-

suadebitur. *Idem.*

³ *Et quoniam duo.*] Denunciare testimonium est testi diem dicere qua compareat ad iudicium ut testimonium dicat. Fiebat autem *denuntiatio* duntaxat, ut innuit Fabius, in publicis judiciis, quomodo hominibus privatis cavebatur & re familiari occupatis, ne passim *denunciato testimonio* inquietarentur. *Idem.*

⁴ *Utraque pars.*] Plinius *Cæcilius* l. 6. epistolarum ait olim accusatori potestatem fuisse in publicis judiciis querendi, testibusque denunciandi, atque Licinium petendum censuisse à Coss. ut referrent, an placeret in futurum adjici, ut sicut accusatoribus, ita reis quoque idem liceret. quod quidem facere videtur ad hujus loci interpretationem. *Idem.*

1 *Turban-*

imprudens testis sit. ¹ Turbantur enim, & à patronis diversæ partis ² inducuntur in laqueum: & plus deprehensi nocent, quam firmi & interriti profuissent. Multum igitur domi ante versandi; ac variis percontationibus, quales haberi ab adversario possunt, explorandi sunt. Sic fit ut aut constent sibi, aut siquid ³ titubaverint, oportuna rursus ejus à quo producti sunt, interrogatione velut ⁴ in gradum reponantur. ⁵ In his quoque adhuc qui constiterint sibi, vitandæ sunt insidiæ. nam frequenter subjici ab adversario solent, & omnia profutura polliciti, diversa respondent, & auctoritatem habent non arguentium illa, sed confitentium. Explorandum igitur quas causas lædendi adversarium afferant: nec id sat est ⁶ inimicos fuisse, sed an desierint, an per hoc ipsum reconciliari velint: ne ⁷ corrupti sint: ne pœnitentia propositum mutaverint. Quod cum in iis quoque, qui ea quæ dicturi videntur, re vera sciunt, necessarium est præcavere: tum multo magis in iis qui se dicturos quæ falsa sunt, pollicentur. Nam & frequentior eorum pœnitentia est, & promissum suspectius: & si perseveraverint, ⁸ reprehensio facilior. Eorum vero quibus denuntiatur, pars

testium

¹ *Turbantur enim, & à patronis.*] Vide Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 5. pag. 113. &c.

² *Inducuntur in laqueum.*] Metaphora est ducta à feris, quas sensim venatores solent in casses & retia inducere, quod idem facit patronus cum interrogatiunculis & quibusdam inductionibus tandem fallit testem. Turneb.

³ *Titubaverint.*] Sic pro Flacco Cic. Si vero titubaverint, quo revertantur non habebunt, &c. quæ seq. Idem.

⁴ *In gradum.*] Metaphora est ducta ab illis qui supplantati sunt, aut à colluctatore dejecti, qui opportuno alicujus auxilio eriguntur. Eras. Chil. Idem.

⁵ *In his quoque.*] Vitandi sunt etiam atque etiam subjecti testes & subornati qui adversarii fraude pollicentur se dicturos testimonium pro te, cum tamen

in ipsis judiciis contra se sint dicturi. Idem.

⁶ *Inimicos fuisse.*] Inimico testi olim creditum. Pith.

⁷ *Corrupti sint.*] *Corruptelam* in teste summopere vitare decet: & alioqui qui corrupti sunt, ex lege Julia à testimonio dicendo arcentur. Hunc locum quoque pro Flacco eleganter Cic. tractavit. Ut eos exire nolebant, testimonii denunciatione terreret, qui domi stare non poterant, largo & liberali viatico commoveret. sic adolescens ingenii plenus, locupletes metu, tennes præmio, stultos errore promovit, &c. quæ seq. Turnebus.

⁸ *Reprehensio facilior.*] Alii codices habent, *deprehensio facilior*, quemadmodum antea dixit *testem deprehensum*. Idem.

testium est quæ reum lædere velit, pars quæ nolit. ¹ Idque interim scit accusator, interim nescit. fingamus in præsentia scire. in utroque enim genere summis artibus interrogantis opus est. Nam si habet testem cupidum lædendi, cavere debet hoc ipsum, ne cupiditas ejus appareat: nec statim de eo quod in judicium venit, rogare, sed aliquo circuitu ad id pervenire, ut illi quod maxime dicere voluit, videatur expressum. ² Nec nimium instare interrogationi, ne omnia respondendo testis fidem suam minuat: sed in tantum evocare eum, quantum sumere ex uno satis sit. At in eo qui verum invitus dicturus est, prima felicitas interrogantis est extorquere quod is noluerit. ³ Hoc non alio modo fieri potest, quam longius interrogatione repetita. Respondet enim quæ nocere causæ non arbitrabitur: ex pluribus deinde quæ confessus erit, eo perducetur, ut quod dicere non vult, negare non possit. Nam ut in oratione sparsa plerunque colligimus argumenta, quæ per se nihil reum ⁴ aggravare videantur, congregatione deinde eorum factum convincimus: ita hujusmodi testis multa *de antea actis*, multa *de infecutis, loco, tempore, persona, cæteris*, est interrogandus, ut in aliquod responsum incidat, post quod illi vel fateri quæ volumus necesse sit, vel iis quæ jam dixerit, repugnare. Id si non contingit, reliquum erit ut eum nolle dicere manifestum sit: ⁵ protrahendusque, ut in aliquo quod vel extra causam sit, deprehendatur. Tenendus etiam diutius,

¹ *Idque interim.*] Nam testibus illis denuntiatur à iudice testimonium, atque inde fit ut plerunque accusator ignoret qui pro reo dicturi sint, aut contra reum. *Idem.*

² *Nec nimium instare.*] Si testis cupidus erit lædendi, non tamen ab eo petemus omnia quæ posita sunt in controversia, sed quod nobis utile erit ab eo petemus, reliqua ab aliis testibus. *Idem.*

³ *Hoc non alio.*] Opportuna est hoc loco *Socratica inductio*, de qua postea est

acturus Fab. Fit autem quibusdam interrogatiunculis & concessionibus, quibus demum elicimus quod absurdum est aut contrarium. ea utebatur Socrates adversus Sophistas. *Idem.*

⁴ *Aggravare.*] Sic quoque præcipiunt rhetores in *argumentorum collocatione & dispositione*, ut infirma argumenta multa simul congerantur. ita enim fiet ut ea quæ momento non pugnant, multitudine valeant. *Idem.*

⁵ *Protrahendus.*] Protrahitur testis quando interrogationibus extra causam educitur,

tius, ut omnia ac plura quam res desiderat, pro reo dicendo, suspectus judici fiat: quo non minus nocebit, quam si vera in reum dixisset. At si (quod secundo loco diximus) nescit actor quid propositi testis attulerit: paulatim, & (ut dicitur) pedetentim interrogando experietur animum ejus, & ad id responsum quod eliciendum erit per gradus ducet. Sed quia nonnunquam sunt hæ quoque testium artes, ut primo ad voluntatem respondeant, quo majore fide diversa postea dicant: est oratoris, suspectum testem dum prodest, dimittere. ¹ Patronorum in parte *expeditior*, in parte *difficilior* interrogatio est. *Difficilior* hoc, quod raro unquam possunt ante iudicium scire quid testis dicturus sit. *Expeditior*, quod cum interrogandus est, sciunt quid dixerit. ² Itaque in eo quod incertum est, cura & inquisitione opus est, quis reum premat, quas & quibus ex causis inimicitias habeat: eaque in oratione prædicenda atque amolienda sunt, sive odio conflatos testes, sive invidia, sive gratia, sive pecunia videri volumus. ³ Et si deficietur numero pars diversa, *paucitatem*: si abundabit, *conspirationem*: si humiles producet, *utilitatem*: si potentes, *gratiam* oportebit incessere. Plus tamen proderit causas propter quas reum lædant, exponere: quæ sunt variæ, & pro conditione cujusque litis aut litigatoris. ⁴ Nam contra illa quæ supra diximus, simili ratione responderi locis communibus solet, quia & in paucis

educitur, diutiusque interrogatur: at tenetur, cum diutius interrogationi infestimus, ut utroque modo illum circumveniamus. *Idem.*

¹ *Patronorum in parte.*] Officium patroni in testimoniis modo difficilius est, cum perpetua agit oratione, quia non scit adhuc quid sit dicturus testis: at in interrogatione est facilius, quia jam audivit quid responderit accusatori testis. *Idem.*

² *Itaque in eo.*] Cum oratione perpetua utitur patronus, studiose debet exquirere qui testes reum sint pressuri,

ut illis oratione sua fidem detrahat.

³ *Et si deficietur numero.*] Ajunt legitimum esse testium numerum, si decem producantur. si igitur vel plures vel pauciores habuerit accusator, id exagitabimus. *Idem.* *Et si deficietur.*] Hæc facit Cicer. pro Flac.

⁴ *Nam contra illa.*] Quid contra illas patroni rationes dici possit ab accusatore, exponit. nam loco utetur communi, qui quidem hac in re ita appellatur, quod multarum sit causarum communis, & alias ab accusatore, alias à defensore dicitur. *Turneb.*

I Qui

cis atque humilibus accusator *simplicitate* gloriari potest, quod neminem præter eos ¹ qui possunt scire, quæsierit: & multos atque honestos commendare aliquanto est facilius. ² Verum interim & singulos ut exornare, ita destruere contingit, aut recitatis in actione, aut testibus nominatis. ³ Quod iis temporibus, quibus testis non nisi post finitas actiones rogabatur, & facilius & frequentius fuit. Quid autem in quenque testium dicendum sit, sumi nisi ex ipsorum personis non potest. ⁴ Reliquæ ⁵ interrogandi sunt partes. Qua in re primum est, *nosse testem*. nam timidus terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari potest: prudens vero & constans, vel tanquam inimicus & pervicax dimittendus statim, vel non interrogatione, sed brevi interlocutione patroni refutandus est: aut aliquo, si continget, urbane dicto refrigerandus: aut siquid in ejus vitam dici poterit, ⁶ infamia criminum destruendus. Probos quosdam & verecundos non aspere incessere profuit. nam sæpe qui adversus insectantem pugnassent, modestia mitigantur. Omnis autem interrogatio, *aut in causa* est, *aut extra causam*. *In causa*, sicut accusatori præcepimus, patronus quoque altius, & unde nihil suspecti sit, repetita percontatione, priora sequentibus applicando, sæpe eo perducit homines, ut invitis quod profit extorqueat. ⁷ Ejus rei

¹ Qui possunt.] Alii, Quot putarit.

² Verum interim.] Pro recitatis, legendum putem citatis: ut sit sensus, aliquando perpetua oratione refutari testem, aut cum eum coram vocamus in conspectum judicum, aut cum duntaxat nominamus, non etiam coram advocamus. Quod si recitatis testibus legas, intelligemus recitando testimonia eorum: quod non perinde procedit. Turn.

³ Quod iis temporibus.] Alii codices habent, quibus testis non post finitas actiones, ut etiam testis rogaretur primis actionibus. Alii codices ita, non modo post finitas actiones: ut intelligamus olim etiam mediis actionibus interrogatos fuisse

testes, cum Fabii tempore duntaxat actionibus finitis testes interrogarentur. Idem.

⁴ Reliquæ.] Docuit quo pacto patronus testem refutare deberet in actione sua, nunc quo pacto interrogatione, quæ fieri solet post actionem, uti debeat, docet. Idem.

⁵ Interrogandæ.] Legendum est, interrogandi. Idem.

⁶ Infamiam criminum.] Ut pro A. Cæcina Cic. Venio ad Phormionem, qui non minus niger est quam Phormio Terentianus, qui erat sceleratus. Idem.

⁷ Ejus rei.] Hanc ait partem non esse petendam à rhetoribus, sed à philosophis,

rei sine dubio nec disciplina ulla in scholis, nec exercitatio traditur: & naturali magis acumine, aut usu contingit hæc virtus. ¹ Si quod tamen exemplum ad imitationem demonstrandum sit, solum est quod *ex dialogis Socraticorum*, maximeque *Platonis*, duci potest: in quibus adeo scitæ sunt interrogationes, ut cum plerisque bene respondeatur, res tamen ad id quod volunt efficere, perveniat. Illud fortuna interim præstat, ut aliquid quod inter se parum consentiat, à teste dicatur: interim (quod sæpius evenit) ut testis testi diversa dicat. Acuta autem interrogatio, ad hoc quod casu fieri solet, etiam ratione perducet. Extra causam quoque multa quæ profunt, rogari solent, de vita testium aliorum, de sua quisque si turpitude, si humilitas, si amicitia accusatoris: si inimicitia cum reo: in quibus aut dicant aliquid quod profit, aut in mendacio vel cupiditate lædendi deprehendantur. Sed in primis *interrogatio debet esse circumspecta*, quia multa contra patronos venustè testis sæpe respondet, eique præcipue vulgo favetur. Tum verbis quam maxime ex medio sumptis: ut qui rogatur (is autem est sæpius & imperitus) intelligat, aut ne intelligere se neget, quod interrogantis non leve ² frigus est. Illæ vero pessimæ artes, testem subornatum ³ in subsellia adversarii mittere, ut inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum, cum quo federit: vel cum adjuvisse testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodeste atque intemperanter, per quæ non à se tantum dictis detrahat fidem, sed ⁴ cæteris quoque

phis, præsertim Socraticis. cæterum retulit disciplinam ad eas præceptiones quibus alicujus *rationem* complectimur; *exercitationem* autem ad usum qui secundum disciplinam instituitur. *Idem.*

¹ *Si quod tamen exemplum.*] *Socratici philosophi*, ut Plato, Xenophon, Æschines, plurimum sunt usi ea inductione quæ fit per interrogationem, cui non est absimilis *sortes*, id est, acervalis syllogismus Stoicorum. *Idem.*

² *Frigus.*] Donatus interpretatur pa-

rum adherens in Terentio, aitque metaphoram esse ductam à picatione vasorum, quibus pix si frigida est non adheret. Budæus pro *ineptitudine* accipit, & *minime plausibili specie.* *Idem.*

³ *In subsellia adversarii.*] *Judices* sedebant in tribunalibus, *patroni* in subselliis. rei quoque cum suis patronis & advocatis *dextrum* habebant subsellium, accusatores *sinistrum.* *Idem.*

⁴ *Cæteris quoque qui prof. &c.*] Vide Jan. Gebhard. *Crepund. l. I. c. 17. p. 55.*

1 Aucto-

quoque qui profuerant, auferat ¹ auctoritatem. Quorum mentionem habui, non ut fierent, sed ut vitarentur. ² Sæpe inter se collidi solent, inde testatio, hinc testes, locus utrinque. Hæc enim se pars jurejurando, illa consensu signantium tuetur. Sæpe inter testes & argumenta quæsitum est. Inde scientiam in testibus & religionem, ingenia esse in argumentis dicitur: hinc testem gratia, metu, pecunia, ira, odio, amicitia, ambitu fieri argumenta ex natura duci: in his judicem sibi, in illis alii credere. Communia hæc pluribus causis, multumque jactata sunt, semperque jactabuntur. ³ Aliquando utrinque sunt testes, & quæstio sequitur, ex ipsis, *utri meliores viri*, ex causis, *utri magis credibilia dixerint*. ex litigatoribus, *utri gratia magis valuerint*. ⁴ His adjicere si quis volet ea quæ divina testimonia vocantur, ex responsis, oraculis, ominibus, ⁵ duplicem sciat eorum esse tractatum: *generalem* alterum, in quo inter Stoicos & Epicuri sectam secutos pugna perpetua est, regaturne providentia mundus. *specialem* alterum, contra parteis divinationis, ut quæque in quæstionem cadit. Aliter enim *oraculorum*, aliter *aruspicum*, *augurum*, *conjectorum*, & *mathematicorum* fides confirmari, aut refelli potest, cum sit rerum earum ratio diversa. ⁶ Circa ejusmodi quoque instrumenta firmanda,

¹ *Auctoritatem.*] Alii *Utilitatem*.

² *Sæpe inter se.*] Hactenus simplicem *testium confirmationem & refutationem* docuit: nunc ex comparatione. cæterum appellat testationes, testimonia quæ ab absentibus injuratis per tabulas sunt, cujusmodi sunt hodie quæ *inquisitiones* vocantur. *Turneb. Sæpe inter se collidi.*] Divus Hadrianus rescripsit se testibus non testimoniis crediturum, aliamque esse auctoritatem præsentium testium, aliam testimoniorum quæ recitari solent. *Pithæus.*

³ *Aliquando utrinque.*] Tertius est *locus communis*, cum utrinque producuntur *testes*. tum autem & à personis & à rebus argumenta ducere oportet ad *con-*

firmationem & infirmationem. *Turnebus.*

⁴ *His adjicere.*] Dubitat Fabius debeatne *testimonia divina* testimoniis adjicere, ut fecit *Cic. in Top. & part.* porro *Fab. r. cap.* hujus libri *testimonia divina* exemplis annumerat. *Idem.*

⁵ *Duplicem.*] Bifariam tractantur *testimonia divina: communiter*, ut quum de roto genere quærimus an sint ulla *testimonia divina*, an sit ulla *divinatio*: aut *particulariter*, cum à genere descendimus ad species, *ut fierine possit divinatio per aruspiciam, an non possit.* *Idem.*

⁶ *Circa hujusmodi.*] *Cic.* quoque *in fine Topicorum* vinolentiam, furorem, somnium, pueritiam testimoniis annumerat.

firmanda, vel destruenda, multum habet operis oratio, si quæ sint voces per vinum, somnum, dementiam emissæ, vel excepta parvulorum indicia, quos pars altera nihil fingere; altera nihil judicare dictura est. ¹ Nec tantum præstari hoc genus potest, sed etiam ubi non est, desiderari solet: *Pecuniam dedisti, quis numeravit? ubi? unde? Venenum arguis, ubi emi? à quo? quanti? per quem dedi? quo conscio?* Quæ fere omnia pro Cluentio Cicero in crimine veneficii excutit. Hæc de *inartificialibus* quam brevissime potui.

merat. unde mutuatus videtur Fabius. Idem.

¹ Nec tantum præstari.] Hermogenes in lib. de *statibus* hunc locum appellat

probationum ex petitione, propriumque esse dicit conjecturalium causarum, cum scilicet testes & certiora ab adversario flagitamus judicia. Idem.

CAP. VIII.

De probatione artificiali.

PARS altera probationum, quæ est tota *in arte*, constat-8 que rebus ad faciendam fidem positis, plerunque aut omnino negligitur, aut levissime attingitur ab iis qui argumenta velut horrida & confragosa vitantes, ¹ amœnioribus locis desident: neque aliter quam ii qui traduntur à poëtis gustu cujusdam apud ² Lotophagos graminis, & Sirenum cantu deliniti, voluptatem saluti prætulisse, dum laudis falsam imaginem sequuntur, ipsa, propter quam dicitur, victoria

INITIO quosdam reprehendit qui spretis argumentis quibus veluti nervis *cause* continentur, in locos communes excurrunt, quod vitium erat tempore Fabii frequentissimum. subnectit generalem omnium *probationum divisionem*, postmodum probationis species sigillatim exequitur. Turneb.

¹ *Locis amœnioribus.*] Argumenta desident dialecticum acumen, neque tam capacia sunt eloquentiæ. igitur illi locos communes sectantur, qui & genere compositionis & figuratum varietate lasciviunt. Idem.

² *Lotophagos.*] *Lotophagi* populi sunt Africa, apud quos lotus arbor, quæ *celtis* à Theophrasto dicitur, dulcissimum gerit fructum, adeo ut si quis gustarit, illic perpetuo manere velit. Est etiam *lotus* Theophrasto herba quadam suavissima & esculenta: de qua intellexisse videtur & Homerus lib. *odys.* & Fabius. Idem testatur & Plinius lib. 22. Idem. *Lotophagos graminis.*] Laur. Valla dubitat num legendum sit potius *graminis*, quod *loton* quidam velint esse cannam saccari quam appellant *γλυγοκρίλαρον*. *Pith.* Homer. *Odyss.* 9. 12. Plin. 1. 7. & 16.

¹ *Atque*